

TRZEJ PANOWIE O. I REGIONALIZM. RZECZ O PATRIOTYZMIE, MIEJSCU I LITERATURZE

THREE MENS O. AND REGIONALISM. ABOUT PATRIOTISM, PLACE AND LITERATURE

Bohaterami tego szkicu będą trzej panowie „O”: Wincenty Ogrodziński, jego syn – Władysław oraz wnuk – Wojciech. Senior jest patronem katowickiej ulicy z kodem pocztowym 40–750. Syn, jeszcze za życia stał się honorowym obywatelem miast – Olsztyna i Lidzbarka Warmińskiego. Wnuk jest dziennikarzem, który w przestrzeni medialnej dopisuje kolejne rozdziały prac nad zagospodarowaniem intelektualnym ojczyzn prywatnych. Ta opowieść wieść będzie przez trzy wieki. Zainicjujemy ją dwadzieścia lat po powstaniu styczniowym, kiedy w Nowej Wsi Narodowej – dziś dzielnicy Krakowa – urodził się Wincenty (1884 r.). Młodość Władysława przypadła na czasy okupacyjnego terroru i pionierskie lata podnoszenia Polski z gruzów; zmierzch życia – przyniósł mu spotkanie z III Rzeczpospolitą. Przeprowadzimy naszych bohaterów przez wydarzenia zaborowej, niepodległej, komunistycznej i demokratycznej Polski. Spacerować będziemy po wiekowym bruku Krakowa, po modernistycznych ulicach Katowic lat 20. i 30. XX wieku, opiszemy klimat olsztyńskiej prowincji po Październiku i Sierpniu. Naszych bohaterów wpisujemy w pejzaż intelektualny trzech regionów: Małopolski–Górnego Śląska–Warmii i Mazur. Opiszemy projekty zorientowane na budowę i dystrybucję narracji regionalistycznej generującej miłość do małej ojczyzny, ale nie tracącej z oczu idei wspólnotowej państwa jako całości. Ten szkic nie ma aspiracji być ani politycznym sądem nad epoką, ani hagiografią. Przywołane biografie posłużą nam jako pretekst do refleksji nad ewolucją myśli regionalistycznej – wyrastającej w cieniu bibliotek naukowych (Wincenty), we wrzawie zebrań społeczno-kulturalnych (Władysław), a współcześnie – korzystającej z możliwości nowoczesnych mediów (Wojciech). Przeprowadzone studium przypadku pozwala mówić o trzech modelach narracji regionalistycznej, co oczywiście nie wyczerpuje możliwych takso-

* dr hab., Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej, Zakład Kultury Mediów, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie.

nomii zjawiska. Będzie to regionalizm literacki w znaczeniu, jakie w latach 30. ubiegłego wieku nadała mu Stefania Skwarczyńska¹; zideologizowany, sterowany administracyjnie i mocno zinstytucjonalizowany regionalizm PRL oraz ostatnie jego oblicze – regionalizm piszący swą historię na zanegowaniu politycznych zaawłaszczeń, wypracowujący nową wrażliwość wobec multikulturowości pogranicza i kształtujący nowe myślenie o obecności Polski w Europie.

Termin *regio* ma etymologię starożytną i oznacza okręg, dzielnicę. Zbigniew Kadłubek chce w nim widzieć domenę królewską, prestiżową. W tym duchu zgłasza propozycję terminu „regiologia”, które miałyby zastąpić termin „regionalizm”². Najładarniejsza definicja regionalizmu głosi, że jest to idea bądź ideologia wyrażająca emancypacyjne aspiracje ziem o historycznie ukształtowanych odrębnościach etniczno-kulturowych; to zaczyn aktywności bądź jej produkt. Idee regionalne kiełkowały w Polsce podczas zaborów, ale ich rozwinięcie przypadło na II połowę XIX wieku. Objawiło się to wzrostem zainteresowań kulturą wspólnot lokalnych (inspiracje artystyczne), działalnością naukowo-dokumentacyjną wytworów kultury ludowej oraz powstaniem struktur instytucjonalnych. Forpocztę polskich badań regionalnych stanowią: Aleksander Patkowski, Jan Karłowicz, Jan Bystroń, Kazimierz Moszyński, Ludwik Krzywicki publikujący w „Przeglądzie Współczesnym”, „Ziemi” i „Strażnicy Zachodniej”. Sekundują im artyści: Wyspiański, Przerwa-Tetmajer, Orkan, Reymont³. Idee regionalistyczne znajdują oparcie w środowisku naukowców, pedagogów, krajoznawców, artystów i dziennikarzy. Zauważmy, że tymi profesjami parali się także bohaterowie tego szkicu.

W sytuacji postzaborowej obficie czerpano z doświadczeń Francji, Włoch, Anglii i Niemiec⁴; dostrzegano jednak odrębność polskiego regionalizmu od innych regionalizmów europejskich, co wiązano z doświadczeniem niewoli. W tym czasie regionalizm uzyskał rangę ideologii państwowej⁵. To za jego m.in. sprawą eksterytorialność życia polskiego miała ustąpić procesom scalenia gospodarczego, społecznego, umysłowego.

*Polski regionalizm od samego początku jako nadrzędną przyjął – nie uznawaną gdzie indziej – zasadę dążenia do jedności narodowej. Nie mogło być innej alternatywy w kraju pozbawionym przez długi okres samodzielności politycznej, rozbitym i poddanym obcym wpływom. Dlatego rodzące się w różnych częściach kraju idee regionalistyczne, zarówno przed odzyskaniem niepodległości, jak też i po jej uzyskaniu, powstały opierając się na hasłach patriotyzmu ogólnopolskiego, odrzucając przy tym wąski partykularyzm i tendencje odśrodkowe*⁶.

¹ S. Skwarczyńska, *Regionalizm a główne kierunki teorii literatury*, Prace Polonistyczne, Łódź 1937, s. 9–19.

² Z. Kadłubek, *Silesiologia jako obietnica*, w: *Kalejdoskop tematów śląskich. Zbiór studiów filologicznych*, pod red. K. Kossakowskiej-Jarosz, Opole 2011, s. 21–30.

³ A. J. Omelaniuk, *Stowarzyszenia fenomenem polskiego regionalizmu*, w: *Regionalizm w Polsce na przełomie tysiącleci*, Wrocław–Gorzów Wielkopolski 2002, s. 13–45.

⁴ A. Patkowski, *Idee przewodnie regionalizmu*, „Przegląd Współczesny” 1924, nr 30, s. 3–14. Przedruk: „Małopolska. Regiony–Regionalizmy–Małe Ojczyzny”, Kraków 2004, t. VI, s. 5, 153–162.

⁵ E. Chudziński, *Regionalizm w międzywojennej refleksji o literaturze (przegląd świadectw krytycznych)*, w: idem, *Regionalizm. Kultura. Media. Studia i szkice*, Kraków 2008, s. 109–129.

⁶ Cyt. za: R. Kantor, *O potrzebie uprawiania etnografii regionalnej*, „Małopolska. Regiony–Regionalizmy–Małe Ojczyzny”, Kraków 2004, t. VI, s. 35.

Ruch regionalistyczny przybierał różne oblicza. Miał charakter dojrzały w patriotycznie uformowanej Wielkopolsce – bogatej dziedzictwem Wiosny Ludów i powstania wielkopolskiego. Na Śląsku – krzepł wraz z narracjami literatury regionalnej (Konstanty Damrot, ks. Norbert Bonczyk, Józef Lompa) i ideami politycznych rzeczników regionu (Wojciech Korfanty). Bez przeszkód rozwijał się w liberalnie rządzonej Galicji; oporniej – na Pomorzu Wschodnim, na Warmii i Mazurach. Na straży wartości regionu i narodu polskiego stał Związek Obrony Kresów Zachodnich (potem Polski Związek Zachodni); w duchu patriotycznym edukowały gimnazja polskie w Bytomiu i Kwidzynie⁷. W 1926 roku opracowano „Program Regionalizmu Polskiego” – podstawowy dokument teoretyczny i zespół dyrektyw. Jego sygnatariuszami byli: Aleksander Patkowski, Stanisław Arnold, Kazimierz Nitsch, Witold Doroszewski, Konrad Górski, Stanisław Lorentz. U progu lat 30. XX wieku na nobilitację regionalizmu literackiego pracowały dwa ważne dzieła: *Nieznany kraj* Zofii Kossak (1932 r.) i *Wyrąbany chodnik* Gustawa Morcin-ka (1931–1932). W tej atmosferze intelektualnej przychodzi działać Wincentemu Ogrodzińskiemu.

O jego życiu wiemy z hasła opracowanego przez Mirosława Fazana w *Śląskim Słowniku Biograficznym*⁸ i *Polskim Słowniku Biograficznym*⁹. Tuż po śmierci jego sylwetkę w poetyce nekrologu odnajdziemy w „Pamiętniku Literackim”, „Sobótce” i „Przeglądzie Zachodnim”¹⁰. W 1947 roku biografii badacza nakreślił Zdzisław Hierowski, w pracy *25 lat literatury na Śląsku 1920–1945*, by do tematu powrócić przygotowując do druku *Dzieje piśmiennictwa śląskiego* (1965)¹¹. Najszerzą wypowiedzią pozostaje praca Adeli Pryszczewskiej-Kozołub¹², uzupełniona w latach 90. przez Dariusza Rotta¹³.

Wincenty Ogrodziński urodził się 5 kwietnia 1884 roku. To pedagog, historyk literatury i wydawca. Tłumaczył Homera i Horacego, opracował pierwszą nowoczesną syntezę dziejów piśmiennictwa śląskiego. Na Uniwersytecie Jagiellońskim (1904–1908) studiował filologię klasyczną i polonistykę. W tym czasie jego mistrzami byli Kazimierz Morawski oraz współtwórca krakowskich konserwatystów – hr. Stanisław Tarnowski. Wincenty między lipcem a sierpniem 1881 roku odbył grand tour do Prus Królewskich¹⁴. To jego tropami sześć dekad później, w zupełnie

⁷ S. Dąbrowski, *Regionalizm z perspektywy historycznej*, w: *Regionalizm polski*, Ciechanów 1990, s. 21–34.

⁸ M. Fazan, *Ogrodziński Wincenty Stefan*, w: *Śląski Słownik biograficzny*, t. 1, red. M. Fazan, F. Serafin, Katowice 1999, 202–205.

⁹ Idem, *Ogrodziński Wincenty Stefan*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXIII, Wrocław 1978, s. 646–648.

¹⁰ Autorami byli: Ryszard Ganszyniec, Julian Lewański, Tadeusz Mikulski i Roman Polak.

¹¹ W. Ogrodziński, *Dzieje piśmiennictwa śląskiego*, do druku przygotowali: A. Bożek, Z. Hierowski, Katowice 1965.

¹² A. Pryszczewska-Kozołub, *Wincenty Ogrodziński – historyk piśmiennictwa śląskiego*, Opole 1969.

¹³ D. Rott, *Badania dawnego piśmiennictwa w Instytucie Śląskim w Katowicach (1934–1939)*, Katowice 1998.

¹⁴ Na przełomie lat 1881–1882 tekst St. Tarnowskiego publikowany był w „Przeglądzie Polskim”, a w 1882 r. został wydany osobno; wszedł również do wspomnień z podróży autora *Z wakacyj*, Kraków 1888. Więcej vide J. Szydłowska, *Koleją żelazną i powozem. Humanista na szlakach Prus*

innej sytuacji geopolitycznej, będzie wędrował jego syn – Władysław, zbierając materiał do zbioru *Ziemia odnalezionych przeznaczeń* (1947 r.). Wincenty także będzie uczestniczył w naukowych peregrynacjach: głównie na południe Europy – do kolebki europejskiej cywilizacji, ale także do Francji i Niemiec. Po studiach Wincenty podjął pracę jako nauczyciel gimnazjalny w Przemyślu i w Nowym Targu. Ma trzydzieści lat, gdy wybucha I wojna światowa i rodzi się szansa na niepodległość. Walczy o nią w szeregach II Brygady Legionów, uczestniczy w kampanii karpackiej. Potem obejmuje posadę dyrektora gimnazjum w Dolinie, w województwie stanisławowskim. Tu w 1918 roku przychodzi na świat jego syn – Władysław.

W 1924 roku przeprowadził się do Katowic. W 1922 roku Katowice dysponowały wątlą bazą polskiej infrastruktury kulturotwórczej¹⁵, co wkrótce uległo radykalnej zmianie. Miasto rozwijało się imponująco i na przełomie lat 20. i 30. stało się centrum życia umysłowego przyłączonej do Polski części Śląska. Duża w tym zasługa kierowanego przez Romana Lutmana Instytutu Śląskiego (1934 r.), który stał się namiastką środowiska uniwersyteckiego, związał z Katowicami wybitnych uczonych. W Śląskim Urzędzie Wojewódzkim w Katowicach Wincenty objął funkcję wizytatora szkół średnich, nadzorował niemieckie szkolnictwo mniejszościowe¹⁶. Współorganizował Śląskie Towarzystwo Literackie (1928 r.)¹⁷, działał w Polskim Towarzystwie Filologicznym¹⁸ i Kole Polonistów (katowicki oddział Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza). W 1931 roku, jako zaledwie czterdziestopięciolatek, zostaje przeniesiony na emeryturę, co wiązać należy z poglądami politycznymi Wincentego – narodowca, zwolennika Wojciecha Korfantego. Deficyt aktywności pedagogicznej zaprocentował inicjacją pracy naukowej.

Wincenty stał się członkiem najważniejszych instytucji naukowych i kulturotwórczych działających na włączonej do Polski części Śląska. Był członkiem Polskiej Akademii Umiejętności, Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku, kierowanego wprzód przez ks. Jana Kudereę, a potem ks. Emila Szramka. Publikował w „Rocznikach Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku”¹⁹, współtworzył serię wydawniczą Biblioteka Pisarzy Śląskich, redagował biogramy *Polskiego Słownika Biograficznego*. Ostatnie lata życia Wincentego przypadły na II wojnę światową. Ciężko doświadczony chorobą (rak krtani), brał udział w tajnym nauczaniu na kursach uniwersyteckich. Zmarł pół roku po zakończeniu wojny – 20 grudnia 1945 roku w Krakowie.

Królewskich u schyłku XIX wieku (prof. Stanisław Tarnowski), „Mraǳowskie Studia Humanistyczne” 2004, t. 4–5, s. 102–117.

¹⁵ Z. Hierowski, *Życie literackie na Śląsku w latach 1922–1939*, Katowice 1969, s. 9–51 i n.

¹⁶ Reprezentował Polskę w sprawach szkolnictwa mniejszości narodowych w Lidze Narodów i w Trybunale Międzynarodowym w Hadze.

¹⁷ Adela Pryszczewska-Kozołub sugeruje, że to właśnie pod wpływem tych działań misyjnych narodziła się idea opracowania dziejów piśmienniczych Śląska(op. cit., s. 12).

¹⁸ W Śląskiej Bibliotece Cyfrowej można przeczytać o jego aktywności na tym polu. Znajdują się tu m.in. sprawozdania z czynności Polskiego Towarzystwa Filologicznego przełomu lat 20. i 30. XX w. oraz sprawozdania poświęcone edukacji i publikacje w „Kwartalniku Klasycznym” wydawanym przez Polskie Towarzystwo Filologiczne.

¹⁹ Tu opublikował ponad dwadzieścia recenzji i dwa większe artykuły: *O. Euzebiusz Franciszek Stateczny, przedstawiciel Młodej Polski w prozie górnośląskiej* oraz *Śląsk w poezji Jana Nikodema Jaronia*.

W historii literatury zapisał się jako badacz piśmiennictwa śląskiego²⁰. Prekursorski charakter miała praca *Stan i potrzeby nauki polskiej w zakresie piśmiennictwa śląskiego* (Katowice, 1936 r.), w której autor wprowadził pojęcie „polskiego kręgu kulturalnego” (*orbis Polonus*), sprecyzował przedmiot badań, wyznaczył perspektywy badawcze. Tyle szczęścia nie miały *Dzieje piśmiennictwa śląskiego*. Złożone do druku na kilka miesięcy przed Wrześniem, niemal w całości przepadły (ocalało 31 szpalt). Wincentemu udało się ocalić odbitkę korektową, nad którą pracował podczas okupacji. Ostatecznie dzieło ukazało się już po śmierci autora i pozostało trwale niedokończonym²¹. Ta synteza była pierwszą i wciąż niemającą konkurencji wizją dziejów piśmienniczych Śląska. Benedyktyńska praca – dodajmy, wykonana w pojedynkę „w epoce przedkomputerowej” – zaowocowała formą nieocenionego przewodnika biobibliograficznego²². Nie bez racji pisano o tym dziele „śląski Korbut”²³. Ma Ogrodziński ogromne zasługi w wydaniu materiałów źródłowych (dzieła Jana Nikodema Jaronia oraz ks. Norberta Bonczyka). Ogrodziński dostrzegł w piśmiennictwie śląskim ważny obszar badań dziejów regionu i Polski. Innym piórem niż Wańkowicz, Żeromski, Kossak czy Morcinek uczył obywateli pozaborowej Polski jej historii, szczyił się jej spuścizną.

To dziedzictwo intelektualne przekazał synowi. W momencie śmierci ojca (1945 r.) Władysław ma dwadzieścia siedem lat. Za sobą pracę w krakowskiej fabryce Solvay²⁴ i pobyt w Auschwitz²⁵. Swoją wymowę ma również fakt, że podczas aresztowania młodego Ogrodzińskiego, Niemcy znaleźli w jego krakowskim mieszkaniu zakazany egzemplarz *Na tropach Smętka*²⁶. Magia cyfr nazaczyła

²⁰ Dzisiejszy stan wiedzy rodzi wątpliwości wobec polonocentrycznego nastawienia Ogrodzińskiego, zaproponowanej periodyzacji piśmiennictwa i afirmacji postaci Korfańtego. Z. Hierowski, *Od Wydawcy*, w: W. Ogrodziński, *Dzieje piśmiennictwa śląskiego*, Katowice 1965, s. 12.

²¹ Jego pierwszą część udało się opublikować w 1946 r. (ukazało się 5 pierwszych rozdziałów). Dzieło uzupełnione (choć nieukończzone) – ukazało się w 1965 r., w opracowaniu Zdzisława Hierowskiego i Ludwika Brożka.

²² W doprowadzonej do roku 1922 pracy, badacz wyodrębnił środowisko dziennikarskie jako byt istotny dla kształtowania życia intelektualnego, docenił znaczenie literatury ludowej i ludzi Kościoła, zauważył rolę przywódców politycznych dla rozwoju piśmiennictwa. A. Tokarska, *Książki, ludzie, idee. Kontakty kulturalne Górnego Śląska z Krakowem w dobie niewoli narodowej*, Katowice 2003.

²³ D. Rott, op. cit., s. 40.

²⁴ Wywiad z Wojciechem Ogrodzińskim przeprowadzony 5 czerwca 2013 r. Zapis w zbiorach autorki.

²⁵ Władysław Ogrodziński przebywał w Auschwitz przez sześć miesięcy 1943 r. Jedyną bodajże wypowiedzią poświęconą temu epizodowi biografii jest wywiad udzielony M. Barańskiemu dla lokalnej prasy. Vide *Kto tego nie przeżywał, nie zrozumie*, „Bywalec” dod. do „Gazety Olsztyńskiej” 2003, nr 34, s. 1, 5.

²⁶ Pozycja Wańkowicza miała do 1939 r. dziewięć, a według niektórych badaczy, dziesięć wydań. W czasie okupacji ukazały się drukiem Tajnych Wojskowych Zakładów Wydawniczych dwa skrócone wydania książki oraz jedno wydanie jerozolimskie pt. *Bracia dalecy i bliscy*. Do tego dodać należy niemiecki przekład powielany z roku 1937 *Auf den Spuren des Smentek. Ostpreussen im polnischen Lichte* oraz niemieckie wydanie z roku 1944 jako druk ściśle tajny. O znaczeniu faktografii reportaży Wańkowicza, o niemieckiej recepcji tekstu oraz o wojenno-okupacyjnych losach książki Wańkowicza vide A. Staniszewski, *Na tropach Smętka*, „Fakty” 1984, nr 36, s. 10; T. Oracki, *Melchior Wańkowicz, Na tropach Smętka*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1959, nr 3, s. 341–344; idem, *Smętek na tropach Ziółkowskiej*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1991, nr 3, s. 187–189.

biografię Władysława w sposób przedziwny. Życie przyszło mu zacząć u progu niepodległości (1918 r.); tuż przed Październikiem 1956 roku – trwale związał się z Olsztynem; zajął wyraźne stanowisko wobec wydarzeń roku 1981 (przewodniczący Rady Wojewódzkiej PRON). Wiemy o nim wiele, choć z pewnością nie wszystko²⁷. Jego odejście uruchomiło w środowisku ostrą dyskusję o zaangażowaniu elit w pojałtański porządek²⁸, co przypomniało egzorcyzmowanie przeszłości, jakiemu świadkowaliśmy zegnając Kapuścińskiego, Szymborską, Herberta i Miłosza. Pojawiły się zarzuty o oportunizm i serwilizm. Dramaturgia tej niezamkniętej wciąż dyskusji definiuje obszary Minionego, które domagają się gruntownego przepracowania przy użyciu nowych źródeł i nowych perspektyw badawczych.

Przedsięwzięcia ojca i syna dzieli czas historyczny i metoda; łączy – wrażliwość na konkret historyczny i antropologiczny. Jest więc Władysław dziedzicem i kontynuatorem myśli ojca. Ale mierzy się z innym czasem historycznym; jego głos legitymuje Polskę zmienioną geopolitycznie, ideowo i socjalnie. Tej Polsce służy w myśl hasła starożytnych *salus rei publicae suprema lex*²⁹. Jest pragmatykiem, trzeźwo ocenia rolę elit w pojałtańskim układzie i gotów jest w nim uczestniczyć (w 1957 r. zostaje członkiem Frontu Jedności Narodu). Dla jego pokolenia Ojczyzna nie była oczywistością, lecz *zadaniem*. Mówił o tym w filmie dokumentalnym przygotowanym w 2008 roku przez Janusza Ulatowskiego na jubileusz jego dziewięćdziesiątych urodzin³⁰.

Regionalizm w warunkach powojennych obciążony było wieloma znaczeniami o wymiarze politycznym, gospodarczym, społecznym i historycznym. Miał jednoczyć regiony pocięte jałtańskimi granicami, sprzyjać budowie skonsolidowanego społeczeństwa i generować postawy przychylne wobec zmian ustrojowych³¹. Idee regionalne stały się ważnym elementem centralistycznie sterowanej polityki kulturalnej, były medium ekspresji ideologicznej³². Pierwszą powojenną fazę regionalizmu na ziemiach

²⁷ Pisano o nim przy okazji jubileuszy, na marginesie wstępów do prac zbiorowych, podsumowań dorobku środowiska. Już pośmiertnie, zbiór wspomnień o Władysławie Ogrodzińskim opublikował Jan Chłosta (tu też obszerna biobibliografia). *Nigdy nie wypuszczaj pióra z ręki... Wspomnienia o Władysławie Ogrodzińskim*, wstęp i oprac. J. Chłosta, Olsztyn 2013.

²⁸ Tonację tej dyskusji wyznaczają artykuły: P. P. Warot, Zasluzony konfederata, „Debata” 2013, nr 72, s. 19–23; P. Kardela, *Laurka dla Władysława Ogrodzińskiego*, „Debata” 2013, nr 11, s. 14–18. Pierwszy z tych tekstów wywołał sprzeciw części środowiska humanistycznego, czego wyrazem było pismo skierowane do szefa IPN, sygnowane podpisami Janusza Jasińskiego, Andrzeja Szmyta, Andrzeja Korytki, Jana Chłosty, Izabeli Lewandowskiej, Marka Barańskiego. W odpowiedzi na łamach „Debaty” ukazała się polemika: P. P. Warot, *Of noł. W odpowiedzi moim adwersarzom*. <http://www.debata.olsztyn.pl/49-dziaj/komentarze/2990-o-no-w-odpowiedzi-moim-adwersarzom.html> (dostęp: 25.06.2014).

²⁹ (łac.) dobro republiki najwyższym prawem.

³⁰ Z pięciogodzinnego nagrania przygotowano materiał czterdziestominutowy. Premiera odbyła się w maju 2008 r., w olsztyńskim Domu Polskim.

³¹ K. Kwaśniewski, *Problemy regionalizmu polskiego*, w: *Regionalizm polski. Przeszłość i teraźniejszość*, Ciechanów 1990, s. 15.

³² O pułapkach „limitowanego regionalizmu” czasów PRL vide m.in. Z. Zielonka, *Być sobą i być u siebie*, „Pomerania” 1990, nr 1, s. 4–6; A. Nobis, *Między upowszechnieniem a oświeceniem*, w: *Nim będzie zapomniana. Szkice o kulturze PRL-u*, s. 84–96; J. Hajduk-Nijakowska, *Towarzystwa społeczno-kulturalne jako forma regionalnej tożsamości kulturowej*, w: *Symbolika regionów. Studia etnologiczno-folklorystyczne*, pod red. D. Simonides, Opole 1988, s. 45–66 (tu rozdz. *Ruch społeczno-kulturalny na ziemiach zachodnich i północnych*).

nowych znaczą przedsięwzięcia jeleniogórsko-przesieckie, których animatorem był Edward Kozikowski³³, idea krajowości kaszubsko-pomorskiej Lecha Bądkowskiego³⁴, a na Warmii i Mazurach – program Władysława Gębika, aktualizujący myśl Władysława Orkana³⁵. Najpierw trzeba było o nowych ziemiach opowiedzieć, nanieść nowe miejscowości na mapę polskiej historii i kultury. W obszar tych działań wpięły się projekty Władysława, zrodzone jeszcze przed wojną (pod wpływem lektury Wańkowicza), a dopracowywane w Krakowie i Katowicach pod okiem redaktora „Odry” Wilhelma Szewczyka. Tenże, w 1946 roku, wysłał Władysława na Warmię i Mazury. Narodził się fundamentalny dla rozpoznania tematyki ziem nowych zbiór reportaży *Ziemia odnalezionych przeznaczeń*, konfrontujący mitotwórstwo *Na tropach Smełka* z realiami pojałtańskiej codzienności. Było to pionierskie i arcytrudne zadanie, którego znaczenie widzieć należy w perspektywie opowiadań Zofii Kossak z tomu *Nieznany kraj* (1932 r.), reportaży *Na Śląsku Opolskim* Stanisława Wasylewskiego³⁶, zbiorów Zbyszko Bednorza³⁷. Wkrótce stał się Ogrodziński niezrównanym ambasadorem spraw Warmii i Mazur, zaangażował się w działalność filantropijną krakowskiego Towarzystwa Przyjaciół Mazurów i Warmiaków (funkcja prezesa)³⁸.

W sytuacji odwrotu od idei regionalistycznej u progu epoki stalinowskiej, Władysław znajduje dla niej niszę: krajoznawstwo. Jego posunięcia pokazują, w jak mądry sposób ruch krajoznawczy i turystyczny wsparł tuż po wojnie idee regionalne. W przechowywanych w Muzeum Warmii i Mazur materiałach pojawia się młody mężczyzna z plecakiem, który przemierzał piaszczyste drogi Warmii i przy ognisku wiódł dysputy z przyjaciółmi z PAU, a potem pisał teksty przystępnie dystrybuujące wiedzę o ziemi i ludziach. Tu mistrzami Ogrodzińskiego byli Mieczysław Orłowicz i Aleksander Zubelewicz. Sam zresztą nigdy pasji krajoznawczej nie porzucił, a u schyłku życia stał się kronikarzem ruchu krajoznawczego na Warmii i Mazurach³⁹. Nie bagatelizujmy też innego aspektu: w srogich czasach stalinizmu, krajoznawstwo i turystyka oferowały iluzję przestrzeni intelektualnej

³³ J. Kolankowski, *Literatura pod Śnieżką*, Jelenia Góra 1996.

³⁴ B. Synak, *Kaszubsko-pomorska krajowość*, „Pomerania” 1991, nr 1, s. 8–10. Więcej vide Lech Bądkowski, *Literatura i wartości*, pod red. D. Kalinowskiego, Bytów–Słupsk–Gdańsk 2009.

³⁵ W. Gębik, *Regionalizm jako czynnik wspólnoty narodowej* – referat wygłoszony na kursie nauczycieli Warmii i Mazur 22 lutego 1946 r. Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie (AAWO), AB H 309 I/5/2/0/5, k. 17.

³⁶ Teksty z 1937 r. i ich powojenne kontynuacje publikowane w „Twórczości” w 1945 i 1946 r.

³⁷ Z. Bednorz, *Dzieci i bagaże*, Warszawa 1953; idem, *Będzie bratem*, Warszawa 1955; idem, *Imię domu wschodzącego*, Warszawa 1963.

³⁸ Środowisko Krakowa błyskawicznie zareagowało na potrzeby nowych ziem. Na tej niwie działają m.in. Ludwik Kohutek, Stanisław Srokowski, Kazimierz Piwarski, Stanisław Kutrzeba, Bogusław Leśnodorski, Kazimierz Nitsch, Stanisław Rospond; aktywizują się szkoły, prasa, harcerze; fundowane są wycieczki i stypendia, organizuje się sympozja, zbiera książki. Długą listę nazwisk i inicjatyw środowiska krakowskiego prezentuje Wiesław Bienkowski, *Kraków a Warmia i Mazury w latach 1945–1963. (Kontakty naukowe oraz związki kulturalne)*, w: „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie” 2000, R. XLV, s. 21–42.

³⁹ Wł. Ogrodziński, *Śladami Mieczysława Orłowicza (od krajoznawstwa do zorganizowanej turystyki)*, w: *Olsztyn. Kultura i nauka*, pod red. St. Achremczyka i W. Ogrodzińskiego, Olsztyn 2006, s. 54–133.

swobody⁴⁰. Nie od razu spostrzeżono, w jaki sposób autentyczne inicjatywy regionalne wprzęgnięto w realizację celów polityczno-propagandowych⁴¹. Mówią o tym dokumenty Towarzystwa Rozwoju Ziem Zachodnich⁴² i sprawozdania ze Zjazdów Pisarzy Ziem Zachodnich i Północnych.

W Olsztynie Ogrodziński debiutuje efektownie. Jego teksty: *Mit ramion otwartych* czy *Jeden z najcichszych smutków*⁴³ należą do najważniejszych głosów prasy lokalnej tego czasu. Patronował doskonaleniu się w Olsztynie instrumentarium naukowo-badawczego: był przy narodzinach periodyków naukowych („Rocznik Olsztyński” i „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”); jego dzieckiem jest Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego; współtworzył Stowarzyszenie Społeczno-Kulturalne „Pojezierze”, orędowną sprawie upamiętnienia grunwaldzkiej wiktorii, wniósł wkład w kształtowanie się nowoczesnego myślenia o muzealnictwie regionu. I jeszcze jeden dowód wędrówki myśli: tytuł jednej z sesji naukowych, zorganizowanych przez Ogrodzińskiego w OBN: „Stan i potrzeby nauk społecznych na Warmii i Mazurach”. Jest to trawestacja tytułu pracy Wincentego z 1936 roku (*Stan i potrzeby nauki polskiej w zakresie piśmiennictwa śląskiego*).

Ogrodziński dostrzegał pragmatykę sterowanego regionalizmu i pułapki folkloryzmu. Na forum ogólnopolskim, m.in. na Zjazdach Pisarzy Ziem Zachodnich i Północnych, z dumą prezentował dorobek piśmienniczy regionu, ale jednocześnie protestował przeciw stawianiu znaku równości między literaturą regionalną a „autochtoniczną literaturą ludową”. W jego narracjach Warmia i Mazury były konstruktem szczególnym, ale zawsze pojawiały się jako element szerszego scenariusza myślenia o Polsce i Europie. Na potwierdzenie tej tezy przywoływał zjawiska warmińskiego i mazurskiego folkloru, skarby szesnastowiecznego piśmiennictwa, świetność architektoniczną Fromborka, myśli Kopernika, Hozjusza, Kromera, Krasickiego, Kętrzyńskiego i Gizewiusza, ślady wyrte tu przez św. Wojciecha i króla Jagiełłę. Walczył o docenienie znaczenia Grunwaldu; zbadał i upublicznił spuściznę Oskara Kolberga, Gustawa Gizewiusza, Walentego Barczewskiego.

*Nie ma na świecie dziecka, które nie uczyłoby się w szkole o Mikołaju Koperniku. W Europie nie ma dziecka, które nie uczyłoby się o misjach na pogańskim „Wschodzie”, Krzyżakach, Grunwaldzie...*⁴⁴.

Ogrodziński wniósł do olsztyńskiego środowiska sumienność badacza i reporterski zmysł obserwacji, pasję interwencyjną i cierpliwość odczytującego ślady poprzedników pielgrzyma. Pisał:

⁴⁰ P. Sroka, „Zwiedzajmy Ziemię Odzyskaną!”. *Propaganda turystyki i turystyka – w propagandzie ziem zachodnich lat 1945–1948 ze szczególnym uwzględnieniem regionu sudeckiego*, w: *Od Napoleona do Stalina. Studia z dziejów XIX i XX wieku*, pod red. T. Kulak, Toruń 2007.

⁴¹ W. Wrzeński, *Historyczne uwarunkowania badań regionalnych*, w: *Regionalizm polski*, Ciechanów 1990, s. 46–56; idem, *Olsztyńskie regionalne badania historyczne (1945–1997)*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1998, nr 1, s. 73–86;

⁴² Wiele ciekawy materiał dostarczają dokumenty Zarządu Wojewódzkiego TRZZ w Olsztynie TRZZ, zgromadzone w Archiwum Państwowym w Olsztynie: AP w Olsztynie, nr 882/1–64.

⁴³ Vide S. Sulima [Wł. Ogrodziński], *Mit ramion otwartych*, „Warmia i Mazury” 1956, nr 7, s. 2; idem, *Jeden z najcichszych smutków*, Warmia i Mazury” 1956, nr 10, s. 3–4.

⁴⁴ Wł. Ogrodziński, *Tropem odnalezionych przeznaczeń*, Olsztyn 2003, s. 17.

*Zrobiliśmy, jak na nasze możliwości więcej niż można było oczekiwać. Nato-
miast nie wiem, czy zdaliśmy egzamin*⁴⁵.

Te pytanie będzie aktualne dla pokolenia jego syna, któremu przyjdzie świadkować narodzinom nowego myślenia o małej ojczyźnie i wystawić rachunek sobie i swoim poprzednikom za dokonane po Jałcie wybory. Będą to rozliczenia niełatwe⁴⁶. Dyskutowanym problemem będzie stosunek do ośrodków władzy, etatowość i dyspozycyjność twórcy, manipulacja kanonem pamięci historycznej, skłamanie obrazu przeszłości i panteonu jej bohaterów⁴⁷. Po upadku komunizmu regionalizm przestał być łączony z folkloryzmem identyfikowanym jako aktywność wspólnot etnograficznych, przestał służyć martwej idei monolityczności państwa komunistycznego. Na Warmii i Mazurach regionalizm zaczął orientować się na konstrukcję tożsamości opartej na doświadczeniu byłych i obecnych mieszkańców regionu, deklarował związek z kulturą europejską⁴⁸. Zorientowany na dialog, wsłuchany w głosy mniejszości i problemy współczesnej Europy, diagnozujący lokalność przez problematykę uniwersalną, walczący o „uobywatelnienie kultury”, odcinał się od partykularyzmu lokalnych środowisk. Powstawał nowy dyskurs pamięci: pluralistyczny (wielowariantowość obrazów przeszłości) i sprywatyzowany (kres zapośredniczenia pamięci przez państwo). Nowoczesny sens regionu znalazł wyraz w Karcie Regionalizmu Polskiego opracowanej w 1994 roku na wrocławskim V Kongresie Regionalnych Towarzystw Kultury. Media regionalne są naturalnym sprzymierzeńcem idei regionalistycznych. Dzisiejszy regionalizm umiejętnie korzysta z mocy tradycyjnych i nowych mediów⁴⁹. Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji w załączniku I do Uchwały z 3 lutego 2004 roku zdefiniowała pojęcie „misji regionalnej”, rozumianej jako zaspokajanie potrzeb mieszkańców regionu w dziedzinie informacji, poradnictwa, wymiany poglądów na tematy związane z regionem. Wśród zadań szczegółowych znalazł się zapis regulujący, mówiący, że udział tematyki regionalnej w programie nie może być mniejszy niż 28 godzin w tygodniu i musi obejmować audycje przedstawiające historię, kulturę i sztukę regionu⁵⁰. Współczesne media lokalne i regionalne sprzyjają demokratyzacji lokalnej, wspierają inicjatywy społeczne, wzmacniają tożsamość kulturową regionów, budują poczucie obywatelskości. Tę misję realizuje w regionie Radio Olsztyn⁵¹. W ramówce obecne są m.in. audycje w języku niemieckim i ukraińskim,

⁴⁵ Idem, *Kto tego nie przeżywał, nie zrozumie*, „Bywalec” 2006, nr 34, s. 5.

⁴⁶ Na temat olsztyńskiego środowiska dziennikarza vide P. Kardela, *Wokół weryfikacji olsztyńskich dziennikarzy radiowych w stanie wojennym*, „Debata” cz. 1: 2009, nr 3; cz. 2: 2009, nr 4 oraz polemika: W. Ogrodziński, *List do redakcji*, „Debata” 2009, nr 3.

⁴⁷ Vide m.in. M. Hirszowicz, *Pułapki zaangażowania. Intelktualiści w służbie komunizmu*, Warszawa 2001; H. Słabek, *Intelktualistów obraz własny w świetle dokumentów autobiograficznych 1944–1989*, Warszawa 1997.

⁴⁸ Szerokie spektrum instytucji regionalnych na Warmii i Mazurach przedstawia J. Poniedziałek, *Regionalizm na Warmii i Mazurach*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2011, nr 4, s. 51–67.

⁴⁹ E. Chudziński, *Regionalizm, kultura, media*, Kraków–Bochnia 2008.

⁵⁰ Idem, *Misja regionalna radia publicznego*, w: *Małopolska, Regiony–Regionalizmy–Małe Ojczyzny*, VIII Kraków 2006, s. 53–60.

⁵¹ Więcej vide M. Kropacz-Szydłowska, *Od Ekspozytury Polskiego Radia do radia Olsztyn SA. Z dziejów olsztyńskiej radiofonii w latach 1952–1993*, Olsztyn 2012.

popularyzujący dziedzictwo kulturowe regionu Kronikarz Ewy Zdrojkowskiej, reportaże *Małe ojczyzny* Alicji Kulik, Anny Minkiewicz-Zaremby i Mariusza Borsiaka, dokumentująca spuściznę etnograficzną audycja *Raz na ludowo* i *Wakacje z kłobukiem* opowiadające o miejscowej demonologii, a wreszcie – słuchowiska oparte na tekstach autorów związanych z regionem (m.in. Tadeusza Ostojkiego, Anny Kochanowskiej, Klemensa Oleksika, Bohdana Dzitki, Henryka Panasa, Maryny Okęckiej-Bromkowej, Włodzimierza Kowalewskiego)⁵².

W dyskusjach lat 90. i pierwszych lat XXI wieku Władysław uczestniczył już sporadycznie. Oddał głos synowi, dla którego polem ekspresji regionalistycznej stała się praca z mikrofonem. Wojciech z olsztyńskim radiem związany jest od 1975 roku⁵³. Jest autorem reportaży radiowych, scenariuszy filmowych i telewizyjnych, współpracuje z anteną ogólnopolską⁵⁴. Z rzadką swobodą porusza się po obszarze piśmiennictwa związanego z regionem. To zapewnia mu miejsce w kolegiach eksperckich (konkurs „Pogranicza” na reportaż radiowy, Literacka Nagroda Warmii i Mazur Wawrzyn). Jest autorem albumowego opracowania o historii Radia w Olsztynie (wspólnie z Bogusławem Żmijewskim) „*Radio Olsztyn od 60 lat... naturalnie*”. Od 1990 roku, w każdy wtorek, prowadzi audycję literacką „*Rewia książek*”. Dwa flagowe produkty firmowane ręką Wojciecha Ogrodzińskiego to audycja radiowa „*Portrety Warnijo*”, dokumentująca biografie artystów promujących dziedzictwo kulturowe regionu oraz projekt „*Ostatni Warmiacy i Mazurzy*” przygotowany na zlecenie Centrum Edukacji i Inicjatyw Kulturalnych w Olsztynie. Dziesięcioodcinkowy cykl miał emisję w telewizji regionalnej i TVP Historia⁵⁵. To jedna z ostatnich szans dotarcia z kamerą i mikrofonem do ludzi, którzy wyciągają z pamięci wydarzenia przez dziesięciolecia przemilczane i ułomnie zaledwie wypowiedziane w podręcznikach.

Lęk współczesnych o siłę zagrożeń globalizacyjnych zawsze konfrontował się z niepokojem o dziedziczenie wartości związanych z regionem. Nowoczesne, dobrze zarządzane instytucje regionalne wsparte siłą regionalnych mediów i mądrych samorządów lokalnych potrafią wypracować politykę, która obroni się przez homogenizacyjną, konsumpcyjną ofertą kultury. Jak w czasach Wincentego – w dniach narodzin II Rzeczypospolitej i za czasów Władysława – gdy podnosiła się z gruzów powojennej Polska, tak współcześnie małym ojczyznom potrzeba troski i afirmacji poprzez słowo. Bohaterowie tego szkicu doskonale rozumieli tę misję.

⁵² <http://ro.com.pl/category/audycje> (dostęp: 25.06.2014).

⁵³ Po weryfikacji środowiska dziennikarskiego w 1982 r., Wojciech Ogrodziński został zastępcą redaktora naczelnego, a w latach 2001–2006 był wiceprezesem Zarządu Radia Olsztyn.

⁵⁴ Jednym z ważniejszych przedsięwzięć Wojciecha Ogrodzińskiego było słuchowisko radiowe na motywach minipowieści Włodzimierza Kowalewskiego *Powrót do Breintenneide*. To tekst fundatorski dla mitologii małych ojczyzn w lokacjach warmińsko-mazurskich. Premiera odbyła się 3 czerwca 2013 r., a słuchowisko zostało zgłoszone do XIII Festiwalu Teatru Polskiego Radia i Teatru Telewizji „Dwa teatry”.

⁵⁵ Na cykl składają się odcinki: *1945; W niewoli, Wielka ucieczka; Teraz Polska, My, wy, oni; Ja cię uczyć każę; Szkoła Polska; Kto ty jesteś?; Tu czy tam? Pierwsza gwiazdka*. Za tę produkcję Wojciech Ogrodziński i Marek Koter dostali nagrodę Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich.

BIBLIOGRAFIA

- Achremczyk St. 2013.** *Władysław Ogrodziński w mojej pamięci*, w: Chłosta J. (red.) *Nigdy nie wypuszczał pióra z ręki... Wspomnienia o Władysławie Ogrodzińskim*, Ośrodek Badań Naukowych, Olsztyn.
- Bieńkowski W. 2000.** *Kraków a Warmia i Mazury w latach 1945–1963. (Kontakty naukowe oraz związki kulturalne)*, w: „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie”, R. XLV, Polska Akademia Nauk, Kraków.
- Chłosta J. (red.) 2013.** *Nigdy nie wypuszczał pióra z ręki... Wspomnienia o Władysławie Ogrodzińskim*, Ośrodek Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego, Olsztyn.
- Chudziński E. 2006.** *Misja regionalna radia publicznego*, w: *Małopolska, Regiony–Regionalizmy–Małe Ojczyzny*, Kraków; 2008. *Regionalizm. Kultura. Media. Studia i szkice*, Stowarzyszenie Rozwoju Regionu, Instytut Mediów Regionalnych i Lokalnych, Kraków; *Regionalizm, kultura, media*, Kraków–Bochnia.
- Dąbrowski S. 1990.** *Regionalizm polski*, Zespół Regionalnych Towarzystw Kultury, Dolnośląskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne, Krajowy Ośrodek Dokumentacji Regionalnych Towarzystw Kultury, Ciechanów.
- Fazan M., Serafin F. (red.) 1999.** *Śląski Słownik biograficzny*, t. 1, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Horosz H. 1956.** *Pochód staroświecczyzny*, „Warmia i Mazury”, nr 8.
- Kadłubek Z. 2011.** *Silesiologia jako obietnica*, w: Kossakowska-Jarosz K. (red.), *Kalejdoskop tematów śląskich. Zbiór studiów filologicznych*, Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Opole.
- Kalinowski D. (red.) 2009.** *Lech Bądkowski. Literatura i wartości*, Instytut Kaszubski, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, Bytów–Słupsk–Gdańsk.
- Kantor R. 2004.** *O potrzebie uprawiania etnografii regionalnej*, Małopolska. Regiony–Regionalizmy–Małe Ojczyzny, t. 6, Kraków.
- Kardela P. 2009.** *Wokół weryfikacji olsztyńskich dziennikarzy radiowych w stanie wojennym*, „Debata” cz. 1, nr 3; cz. 2.
- Kolankowski J. 1996.** *Literatura pod Śnieżką*, Karkonoskie Towarzystwo Naukowe, Jelenia Góra.
- Kropacz-Szydłowska M. 2012.** *Od Ekspozytury Polskiego Radia do Radia Olsztyn SA. Z dziejów olsztyńskiej radiofonii w latach 1952–1993*, Polskie Towarzystwo Historyczne, Olsztyn.
- Kwaśniewski K. 1990.** *Problemy regionalizmu polskiego*, w: *Regionalizm polski. Przeszłość i terażniejszość*, Zespół Regionalnych Towarzystw Kultury, Dolnośląskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne, Krajowy Ośrodek Dokumentacji Regionalnych Towarzystw Kultury, Ciechanów.
- Ogrodziński W. [Wincenty] 1965.** *Dzieje piśmiennictwa śląskiego*, Wydawnictwo Śląsk, Katowice.
- Ogrodziński Wł. 1956.** *Mit ramion otwartych*, „Warmia i Mazury”, nr 7; *Jeden z najcichszych smutków*, „Warmia i Mazury”, nr 10; *Nie łudźmy się, że historia Warmii i Mazur jest tylko sprawą lokalną*, „Rzeczywistość” 2000, nr 27; *Kto tego nie przeżywał, nie zrozumie*, Wydawnictwo Gazety Olsztyńskiej, „Bywalec”

- 2006, nr 34; *Śladami Mieczysława Orłowicza (od krajoznawstwa do zorganizowanej turystyki)*, w: Achremczyk St., Ogrodziński W. (red.), Olsztyn. *Kultura i nauka*, Ośrodek Badań Naukowych, Olsztyn 2003; *Tropem odnalezionych przeznaczeń*, Ośrodek Badań Naukowych, Olsztyn 2011; *Romans z radiem. Antologia felietonistyki radiowej z lat 1969–1989*, Szydłowska J. (red.), Ośrodek Badań Naukowych, Olsztyn.
- Ogrodziński W. [Wojciech]. 2009.** *List do redakcji*, „Debata”, nr 3.
- Omelandiuk A. J. 2002.** *Regionalizm w Polsce na przełomie tysiącleci*, Rada Krajowa Regionalnych Towarzystw Kultury, Krajowy Ośrodek Dokumentacji Regionalnych Towarzystw Kultury, Dolnośląskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne, Wrocław–Gorzów Wielkopolski.
- Oracki T. 1959.** *Melchior Wańkowicz, Na tropach Smętka*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1991, nr 3; *Smętek na tropach Ziółkowskiej*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, nr 3.
- Patkowski A. 1924.** *Idee przewodnie regionalizmu*, „Przegląd Współczesny”, nr 30.
- Poniedziałek J. 2011.** *Regionalizm na Warmii i Mazurach*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 4.
- Polski Słownik Biograficzny. 1978.** t. XXIII, Polska Akademia Nauk, Polska Akademia Umiejętności, Wrocław.
- Pryszczewska-Kozołub A. 1969.** *Wincenty Ogrodziński – historyk piśmiennictwa śląskiego*, Polska Akademia Nauk, Instytut Badań Literackich, Opole.
- Rott D. 1998.** *Badania dawnego piśmiennictwa w Instytucie Śląskim w Katowicach (1934–1939)*, Biblioteka Śląska w Katowicach, Śląskie Towarzystwo Naukowo-Literackie, Katowice.
- Skwarczyńska S. 1937.** *Regionalizm a główne kierunki teorii literatury*, „Prace Polonistyczne”, Łódź.
- Sroka P. 2007.** *„Zwiedzajmy Ziemię Odzyskaną!” Propaganda turystyki i turystyka – w propagandzie ziem zachodnich lat 1945–1948 ze szczególnym uwzględnieniem regionu sudeckiego*, w: *Od Napoleona do Stalina. Studia z dziejów XIX i XX wieku*, pod red. Kulak T., Toruń.
- Staniszewski A. 1984.** *Na tropach Smętka*, „Fakty”, nr 36.
- Synak B. 1991.** *Kaszubsko-pomorska krajowość*, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, „Pomerania”, nr 1.
- Szydłowska J. 2004.** *Koleją żelazną i powozem. Humanista na szlakach Prus Królewskich u schyłku XIX wieku (prof. Stanisław Tarnowski)*, Wydawnictwo Towarzystwa Historycznego w Mrągowie, „Mrągowskie Studia Humanistyczne” 2006, t. 4–5; *Ostrogi przy schodzonych butach*, w: Ogrodziński W., *Ta chwila olśnienia. 60-lat publicystyki o Warmii i Mazurach*, Ośrodek Badań Naukowych, Olsztyn 2006.
- Tokarska A. 2003.** *Książki, ludzie, idee. Kontakty kulturalne Górnego Śląska z Krakowem w dobie niewoli narodowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Warot P. P. 2013.** *Zasłużony konfederata*, Fundacja Debata, „Debata”, nr 72; Warot P. P., *O! no! W odpowiedzi moim adwersarzom*, <http://www.debata.olsztyn.pl/49-dziay/komentarze/2990-o-no-w-odpowiedzi-moim-adwersarzom.html> (dostęp: 25.06.2014).

Wrzeński W. 1990. *Historyczne uwarunkowania badań regionalnych*, w: *Regionalizm polski*, Zespół Regionalnych Towarzystw Kultury, Dolnośląskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne, Krajowy Ośrodek Dokumentacji Regionalnych Towarzystw Kultury, Ciechanów 1998; *Olsztyńskie regionalne badania historyczne (1945–1997)*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” nr 1.

Źródła wywołane:

Wywiad z Wojciechem Ogrodzińskim przeprowadzony 5 czerwca 2013 roku.
Zapis w zbiorach autorki.

STRESZCZENIE

W tekście opisujemy różne strategie realizacji misji regionalistycznej od schyłku XIX wieku do początku XXI wieku. Uwzględniamy specyficzną sytuację geopolityczną, jakiej podporządkowane były przedsięwzięcia ruchu regionalistycznego na przestrzeni lat, piszemy o sposobach dystrybucji wiedzy o małej ojczyźnie i o służbie idei państwa. Naszymi bohaterami czynimy trzech wybitnych reprezentantów rodu Ogrodzińskich: filologa Wincentego Ogrodzińskiego, publicystę i animatora kultury Władysława Ogrodzińskiego oraz dziennikarza Wojciecha Ogrodzińskiego.

SŁOWA KLUCZOWE: regionalizm, pogranicze, Śląsk, Warmia i Mazury

SUMMARY

In the text we describe different strategies of realisation of regional mission from the end of XIXth century to the beginning of the XXIst century. We take specific geopolitical situation into account, which included activities of regional movement over the years, we write about the ways of distribution of knowledge about motherland and about service towards nation idea. Our characters are three genuine representants of family Ogrodzińscy: philologist Wincent Ogrodziński, publicist and cultural animator Władysław Ogrodziński and journalist Wojciech Ogrodziński.

KEYWORDS: regionalism, borderland, Silesia, Warmia and Mazuria